

Анотація

Матеріали статті, з одного боку, об'єктивно відтворюють істинне ставлення мешканців сільської місцевості Тернопільщини до релігії та церкви, а також їх безпосередню участь в релігійно-обрядовій практиці, а з іншого – обґрунтовано спростовують заідеологізовані постулати офіційної радянської суспільствознавчої науки про всеохоплюючий характер атеїстичної дійсності у досліджуваному регіоні.

Ключові слова: соціологічні дослідження, експедиційні обстеження села, респондент, Бог, релігія, Церква, релігійні переконання, релігійні свята і традиції, релігійність, релігійно-обрядова практика, світогляд, свобода совісті, атеїзм, атеїстичні переконання.

Oksana Borutska. «Features of saving and recreation of the personal religiousness of rural respondents of Ternopil region (on materials of 60-70th XX century)». Materials of the article, from one side, objectively reproduce veritable attitude of habitants of rural locality of Ternopil toward religion and church, and also their direct participating in religiously-ceremonial practice, and from other - grounded refute the ideology postulates of official soviet social science science about all-embracing character of atheistic reality in the explored region.

Keywords: sociological researches, expeditionary inspections of village, respondent, God, religion, Church, religious persuasions, religious holidays and traditions, religiousness, religiously-ceremonial practice, right of conscience, atheism, atheistic persuasions.

***

ОТЕЦЬ ІВАН МУЗИЧКО ПРО ПРИРОДУ І СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

1. Алла Бойко, докт. філолог. наук, проф. (далі – А.Б.): Ви тривалий час опікуєтесь українцями за кордоном. Ви бачили кілька хвиль еміграції. Чи змінилося ставлення українців-заробітчанин до Церкви і релігії?

Не всю українську еміграцію по багатьох країнах я бачив, лиш серед деяких я жив і працював, а про інших читав і чув. В нас тих еміграцій було чотири: перед Першою світовою війною, після тієї війни, після Другої світової війни і з початком ХХІ-го століття. Перша еміграція була переважно з Галичини до обох Америк. Це були напівграмотні бідні селяни, скромні дядьки-добряги з Австро-Угорської імперії. Вони жили з Богом в серці, їхали з молитвою, підтримувані в цім намірі Церквою. Вони, скажемо словами Шевченка, «взяли з собою Матір Божу і більше нічого не взяли». Перші їхні десятиліття кінця ХІХ століття були переважкі, праця найважча і найгірша – в копальнях, рубання пралісів, щоб зробити з них родючі поля. Терен – обидві Америки. Часто хитрими чужинцями-громадами, а

звали їх "колоніями" (Бразилія), творили свої села на чужій землі, навіть далеко від чужої цивілізації. Навіть будували вони свої церковці, хоч десятками років не мали священників або мали їх дуже мало. Про те Церква не могла подбати, маючи жонате священство, яке з родинами не могло їхати в праліси. По якімсь часі рятували ситуацію монахи-василіани, але їх не було багато і на рідних землях. Були і в своїй Церкві з'єднані із Вселенською Церквою, але хотіли молитись у своїм обряді, латинський обряд їх не вдовольняв. То була найбільша трудність для нашої галицької еміграції. Віри і з нею свого обряду та еміграція не вабилась покидати: відтак будували серед лісів церковці, молились в них дуже часто. Хотіли жити, працювати з Богом, зі своєю Церквою і обрядом. Латинська Церква своїми обрядовими строгостями, хоч бажала нібито допомагати, але не могла вирвати в наших людей любові до свого обряду, навіть до старого і "спізненого" календаря, навіть до своєї рідної мови, якої теж не хотіли і не потребували у пралісах міняти. Потім прийшли часи, коли це змінилося. Такою була менш-більш перша еміграція.

Друга еміграція після Першої світової війни і наших власних воєн, які ми програли, або як той час називаємо - "між війнами", різнилася від першої назвою. То була переважно *політична* еміграція. В ній вже були українці і з центральних земель. Бога і Церкви, релігії взагалі та еміграція не покидала. Частина її була в Європейських країнах, але почала жити, готуючи себе і свій народ до свого майбутнього - життя у своїй хаті зі своєю правдою. Тую еміграцію можна назвати і "петлюрівською", бо вона у свій спосіб по програних війнах готувалась до того, щоб не шукати праці і хліба по чужих землях, а на своїй не чужій землі. Ще живуть ті, що тії часи пам'ятають - "часи між війнами", чимало їх було у Франції, але помалу зникли.

Потім була третя еміграція після Другої світової війни. Історики вже по-своєму прозвали той час - "час холодної війни". Дивна була тая еміграція. Коли в перших двох еміграціях Церква збирала розсіяних по світу своїх дітей, вчила їх, провадила їх, навіть творила їхнє громадське і національне життя. Церква, виглядало, частинно втратила свою силу. Під впливом Заходу світ, навіть християнський, почав бачити центром своїм не Христа Спаса, як гарно його звав наш нарід, а почав добачати той центр в людині і її могутнім інтелекті-розумі, в його винахідливості і технології, яку той розум створив. Це в ж ми бачимо. Духовні вартості почали зникати, а з ними гідність і велич перед Богом людської особи.

З тим занепадом людської гідності та духовності розвалилася остання «імперія зла». Так назвав її американський президент Рейган - добра віруюча людина. «Постала чудом наша держава» - так сказав перший її Президент Леонід Кравчук. Саме *наша держава*, про яку ми мріяли багатьма століттями. Відповідаючи на Ваше питання, могу з рукою на серці сказати, що більшість саме галичан-емігрантів своєї

церкви і віри не покидають, живуть вірою. Вони навіть створили зорганізований гурт, в якому моляться за тих, яких залишили в Україні. Відтак це для того, щоб допомагати їм не лише важко заробленими грішми, а й молитвою, Божою поміччю, щоб Божа милість берегла їхній дітей, родину на час їхньої материнської відсутності. Називають вони себе "Матері в Молитві". Склали для цього навіть окремого змісту моління.

2. А.Б.: Які труднощі зазнають греко-католицькі священники в еміграції, зокрема в Італії?

Труднощів було, є і буде багато. Вони - різні. Більшість української еміграції – то жінки-матері. Їхня праця, то, грубим словом це назвавши, є праця "наймички", але не в значенні рабовласницьким, а то майже точно, як ужив це слово Шевченко у своїй поемі "Наймичка". То особа, яка своєю працею стає немов мамою для старенького ще немічного дідуся чи бабусі в домі. Молоді господарі обоє мають відповідальну працю у своїй державі чи в місті. В години їхньої відсутності хтось повинен тих старичків доглядати і їх пильнувати, практично - бути для них майже мамою, тобто Шевченковою "наймичкою"! Ніяка італійка такою не хоче бути, як також італійські сини чи дочки ніяк не спішать своїх стареньких батьків давати до «старечих домів». Хто читав Олесья Гончара "Собор", то знає, як батько зрікся свого сина- комсомольця, який його старого і заслуженого робітника-сталевара здав на старість його років до старечого дому, в якому старий батько має всі вигоди для життя, але ж він хоче бути-жити в своїй хаті - хай і скромній і не багатій...

Такою є праця тих наших жінок. Італійці, хоч дивуються з того, що вони на таку "жертву" йдуть, але шанують їх.. Як ви з таких сотень жінок зорганізуєте парафіяльну працю, коли вони відразу ж після недільної Літургії спішать, бор, як кажуть, "старий буде лютий, що мене так довго не було". Часом той старий дивується, чого то тая чужинка мусить чи хоче йти до церкви, а він вже й не пам'ятає, коли був у церкві... Подібні ситуації не дають можливості провадити нормальну пасторальну працю. В Італії є великий брак священників і вони радо приймають наших священників (їх є вже в Італії більше сорока). Але тут наявний і другий клопіт - наші священники жонаті, а таких в Італії не дуже бажають мати, бо ж тоді треба тому священникові старатись ще й і відповідне помешкання надати для його сім'ї. Легко мати в Італії у великих містах церкву. Церков Італія має багато, чимало з них не мають вірян. То ж ми не мусимо будувати для себе церков, як це діється в інших країнах, де служимо в латинських церквах для своїх людей в обмежених годинах.

Душпастирська праця вимагає власних приміщень для організації якоїсь "школи" чи приміщень для різних сходин. Не легко такі

приміщення для повного вжитку найти. В Англії, наприклад, навіть малі громади з 50-ма особами мали свої зали, клуби, помешкання для священика, для зібрань вірних, молоді. Таке в Італії не легко знайти. Все те насамперед пов'язане з коштами, а їх на те немає...

Практичних труднощів мали безліч, а тії емігранти розсипані по всім усюдам - і по містах, і по всій країні. Не легко знайти за цих умов досі невідомі методи душпастирювання. Не дивно, що чимало побожних осіб при цьому йдуть до церкви їм найближчої. І так починається "асиміляція». А спочатку було (і досі ще є немале число!) багато осіб, що живуть "нелегально", без права проживання в Італії. Дивовижа! Вони живуть і працюють як у "підпіллі". Привикли, як було це "вдома", мають не всі нормальні обставини для будь-якої праці... Є багато "цивільних ненормальностей", нелегальної дивовижі і "моральних ненормальних». Труднощі в житті всі маємо і будемо мати їх різні-прерізні. Христос про це каже своїм священикам: "Будуть вас волочити і до правителів і до царів за мене" (Мт. 10:18). То ж про труднощі і не питаєте.

3. А.Б.: Як часто українці-заробітчани за кордоном звертаються до Церкви, священиків діаспори?

Звертаються, коли така потреба виникає, зокрема в пошуках праці, за грошовою допомогою, в різних своїх клопотах і журбах. Італійська Церква дає нам радо невживані свої храми. На початках, коли не знали ще добре італійської мови, зверталися часто, але згодом, коли вивчили мову, придбали добрих приятелів, звертаються до італійців. Часто звертаються з сумнівами про італійську релігійність чи інші химерні прикмети італійців. Звертаються з журбами про свої клопоти домашні в Україні.

Маю гарний спогад про одну одну таку журбу. Пригадаю її. Розповідає жінка, що її чоловік в Україні почав пити і просить мене, щоб я написав гарного листа до нього (мені вона і її чоловік зовсім незнайомі) і переконав його, що зле він робить. Я в житті багато писав іншим листи, а тут в Римі з патріаршої канцелярії майже щодня пишу. Того листа писав я тоді півдня, роздумуючи з молитвою над кожним словом. За якихось два місяці прийшла розрадувана і щаслива жінка: «Ваш лист допоміг! Перестав пити! Дуже листом втішився». Але до мене не написав... До священика люди звичайно йдуть радо по пораду, а часто тільки, щоб скинути тягар з душі.

4. А.Б.: Є проблема дітей-сиріт, які залишилися тут, в Україні, від батьків-заробітчани. Ваша думка з цього приводу.

В Америці в роки першої еміграції наша церква організовувала "сиротинці", тобто доми для дітей-сиріт, батьки яких загинули в копальні чи в інших аваріях. Такі сиротинці провадили успішно сестри-

василіанки. В такому сиротинці виховувався тоді майбутній єпископ Кир Шмондюк. Дітей, яких мама залишила, в Україні не можна звати "сиротами", бо їх відділяє тільки відстань. Такими дітьми все таки хтось в Україні опікується (гадаю, що повинні були б опікуватися хресні батьки!). Погано, коли батько п'є, бо й таке буває, повинен би встрявати священник, та куди йому; мама держить постійний зв'язок мобільним телефоном, листами. Але тут йдеться про виховання, першу школу, якою є сім'я, а мама є єдиною чудовою вчителькою. Тим повинна журитись і держава, голова сілради навіть. Але мами ніхто не заступить. Питання вимагає великої призадуми, церква, священники, жіночі монастирі можуть багато зробити, але тут йдеться вже про дітей дорослих, які теж мами потребують... Складним питанням є четверта еміграція, яка є здобутком економічним, але не національним, не соціальним. Тією еміграцією, гадаю, матимемо чималі втрати. Митрополит Андрей відразу ж після наших програних воєн на початку двадцятих років минулого століття кинувся в подорожі по світу, щоб знайти фонди саме для сиріт, яких Галичина мала велике число. Він здобув для Церкви монахів-чужинців з Бельгії, рятував ситуацію в еміграції в Південній Америці своїми монахами (з успіхами при невеликих силах). То була його війна не на два, а може і на три фронти без резерв! То не до вигадки. Таку журбу мають тепер наші католицькі галицькі владики в українському зарубіжжі.